

אכן גם הבינונים אשר בעם אשר אמונתם לא עורערה, ועובדים את השי"ת, עליהם לדעת כי כגופם כן נפשם, כלומר: כשם שבהגוף אם אוכל מאכלים טובים ובריאים נעשה הגוף בריא וטוב, וכן יש להשיג עליו שלא ישהה זמן הרבה מאכילה לאכילה או משינה לאכילה, כדי שלא ירעב ויחלש, וכמשאחז"ל (שבת י') שהשוה מלאכול עד לאחר שעה ששית, אכילתו כזורק אבן לחמת, פירוש כמו חורק אבן לחמת שיש בו מים, האבן מגביה המים ועולים למעלה והחמת מתמלאת, אבל לא במים, כי האבן הגביהם, כן האוכל לאחר שעה ששית הרעבון עובר, אבל הגוף אינו ניוון מאכילה זו.

וכן הדבר ברוחניות, אם מתפלל אדם שלש התפלות בטוב ובכוונה, נמצאת נפשו שבעה ורשנה וניזונה היטב, אבל אם התפלל ולבו בל עמו, אף באופן שיוצא ידי תפלה, מ"מ טעמה נפשו רק סעודה דלה ועגומה, ואין בזה כדי שביעה. כמו"כ אם שוה ומתפלל לאחר עבור זמן תפלה, אף שמן הדין מותר להתפלל עד חצות ויוצא ידי חובת תפלה, מ"מ שכר תפלה בזמנה אין לו, והיינו דהוי כזורק אבן לחמת — שהרעבון עובר — אבל נפשו אינה ניזונה מתפלה כזו! וכן הוא גם בק"ש, אף אם קורא ק"ש בזמנה, אבל אינו קורא אותה כסדר שתקיננו חז"ל עם הברכות שלפניה ושלחריה, ידי חובת מצות קריאת שמע יצא, והשביע נפשו שלא תרעב, אבל בריאות הנפש לא יצמח מקריאת שמע כזו, וכן בדומה לזה הרבה דברים, וכמ"ש בחובות הלבבות שהקב"ה נתן תכונות בגופו של האדם, כדי שמהם ילמד על תכונות הנפש. הבה ונלמד, "ישמע חכם ויוסף לקח"!

למען תלמד ליראה

(ערב ראש השנה)

(קהלת י"ב) "וזכור את בוראך בימי בחורותיך עד אשר לא יבוא ימי הרעה וגו', עד אשר לא תחשך השמש וגו', ביום שיועז שומרי הבית" וגו', ביום — חיינו ביום הידוע — ביום המיתה, שעומד האדם להפריד מן העולם הזה — לחיי נצח לעולם הבא! שיועז שומרי הבית — שיפחדו וירעדו שומרי הבית, מי הם שומרי הבית? — יצר הטוב ויצר הרע, שניהם מלוים לאדם ושומרים אורחותיו, זה יטהו לצד הבורא יתב' להטיב אחרית נפשו, זה יטהו לצד השני, אולם ביום המיתה — ביום שעומד האדם להפריד מן העולם, אף אם הלך האדם חשכים בכל

ימי חייו ואין נגה לו, בכ"ז עוד תקוה לו אם ישוב לד' טרם יכבה גרו — עד שלא תפרד הנפש מן הגוף! אם ישוב — ונחם על הרעה — יפדהו מרדת שחת, ביום ההוא — חיינו יום המיתה — גורא גדול ונשגב, עיני שני המלאכים השומרים לו צופים עליו, היצה"ר ירגש פן יבין לבבו ושב ורפא לו, ונמצא שאבד כל עמלו אשר עמל אתו כל ימי חייו, ויצה"ט ידאג לו אם לא היום יתקן אשר עיות, הרי אבדה תקוה ממנו, וע"ז אמר קהלת בזכרו יום המות, "ביום שיועז שומרי הבית", יחילו וירעדו לדעת מה יהי אחרית עמלם *.

הנה מובן כמה כחות וחילים מגביר יצה"ר ביום זה להכשיל ח"ו את האדם, וכבר הבאנו כמ"פ המעשה שהביא השבט מוסר בעובדא שהי' בעצמו שקראו אותו לראש חבורת הגנבים שהי' בעירו, שנחלה באופן אנוש ועמד להפטר מן העולם, ונתאספו כל הגנבים להפריד ממנו, והוא, התחיל לומר וודוים גדולים וחרטות על מעשיו הרעים, עד שכל החבורה שעמדו שם נתעוררו מוידויו והרהרו בתשובה, והשבט מוסר ראה ושמע זאת, אבל פתאום התחיל החולה לומר דברים הפכיים ודברי כפירה ר"ל, וכותב השבט מוסר שכיון ששמע כן נגש אליו ואמר לו בני אמור שמע ישראל וגו', וענה לו ח"ו — זה לא אומר, האם אין אתה רואה שאחד עומד כנגדי וחרב שלופה בידו ומאיים עלי ואומר אם תאמר שמע ישראל אחתוך אותך לחתיכות, אבל אם תאמר ההיפך אניח לך, וכמובן שזה הי' היצה"ר הוא השטן והוא מלאך המות, והאדם הזה שנשקע ברשעתו לא הי' לו זכות לעמוד כנגדו, ומת בדברי כפירה ר"ל.

ולכן אנחנו תקנו הקדמונים מסירת מודעה, כלומר: שמוסר אדם מודעה ואומר אני מאמין באמונה שלימה בהבוי"ת וכו', ואם יבוא יצה"ר ביום הפרדי מן העולם ויבלבל אותי ח"ו אני מוסר מודעה מעתה כי מחשבות ודיבורים שיעלו במוחי ח"ו נגד רצון הבוי"ת הרי הם בטלים ומבוטלים.

עכ"פ אנו מבינים שכשמגיע יום זה של ערב ראש השנה, היום הזה ג"כ יועז שומרי הבית, שהרי אחז"ל יום אחד בשנה חשוב שנה, ואם יום זה ישמור האדם היטב ויעסוק בתורה ובמצוה כראוי הרי יוכל להציל כל השנה כולה, וזכורני בימי נעורי שכל האנשים אפילו הפשוטים ביותר היו מתענים בערב ראש השנה, כמפורש בשו"ע סימן תקפ"א כי ודאי יום זה גדול ונשגב הוא וכמו שנתבאר.

ונתבונן בהקדם כשאנו מתכוונים ליום הדין עד כמה יש להתחזק להיות פולג מאוחדים ואוהבים זה את זה באמת ובתום לב, ואפשר שיצמח מזה טובה גדולה לכאורא ביום הדין, כי הנה כתוב א"ל אמונה ואין עול וגו' כי כל דרכיו

(* ע"כ לשון מרן ז"ל בלשון הקודש, וכנראה שקרא כן מתוך איוה ספר, אבל לא הוכיח שם הספר, (המרי"ל).

לכן העצה היעוצה לנו בכל זמן וכ"ש בערב ראש השנה, שנתקשר כולנו בעבודות אהבה — כל אחד לחבירו — לכל הפחות שיהא שותף אחד להשני — להרגיש שמחה בשמחת חבירו, וכן להיפך ח"ו שיצטער באמת בצער חבירו — וכמה יגדל בזה זכות כל אחד לעצמו ליום הדין, שעל ידו יצא חבירו זכאי בדינו. וכתב רבינו יונה בשערי תשובה (שער ג' אות י"ג) ויש במצות עשה מן החמורות שאין המון העם נוהרים בזה וכו', וכן גמילות חסדים שהיא מצות עשה וכו', ואמרו גדולה גמ"ח יותר מן הצדקה וכו', והנה הצדקה בממונו, וגמ"ח בין בגושו בין בממונו, כי חייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו ולשקוד בעמל נפשו על תקנת חבירו אם דל ואם עשיר. וזאת מן החמורות ומן העקרים הנדרשים מן האדם, שנאמר (מיכה ו') "הגיד לך אדם מה טוב ומה ד' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד" וגו'.

והנה אין כתוב כאן עשות חסד, אלא אהבת חסד, הרי שלא מספיק שיהא אדם מוכן שאם יבואו ויבקשו ממנו שיעשה חסד עם פלוני ופלוני, לא יתבושש וילך ויעשה כראוי, אלא נדרש ממנו עוד "אהבת חסד", היינו שיאהב לעשות חסד, וזוהי אהבה איזה דבר אינו מחכה שיביאו לו, אלא רודף ומחפש אחריו עד שישגיגנו.

וזו אינה מעלה יתירה, או מדת חסידות, אלא האדם נדרש ומחוייב לבוא לזו המדרגה, כמ"ש רבינו יונה, וכמו שאמר הכתוב (מיכה ו') "ומה ד' דורש ממך" וגו', דרישה פירושה שכשיעמוד האדם לפני כסא דין ידרשו ממנו אם מילא אחר מצוה זו של אהבת חסד! וא"כ יתבונן כל אחד מאתנו הלא ראשית דבר היום מחכוננים לקבל עלינו עול מלכות שמים, ונעשה חשבון אם אין האדם ממלא אחר חביעה נמרצת זו שהקב"ה דורש מעמו, האיך ישלה את עצמו שהוא קיבל עליו עול מלכות שמים! ? אתמהא!

פל זה דיברנו בענין עבודה כללית אשר אנו זקוקים לה ביותר כאמור, ועתה נדבר בעבודה הפרטית של כל אחד ואחד במיוחד.

כתב הרמב"ם בפ"ב מהל' תשובה ה"ב ומה היא התשובה שיעזוב החוטא חטאו וכו' ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם וכו' ע"ש. הרי שכל זמן שאין אדם יכול לקחת לו לעד את הקב"ה בעצמו ובכבודו שיעיד עליו שלא ישוב לזה החטא לעולם, עדיין לא נקרא בעל תשובה, כמו שהתחיל הרמב"ם פ"ו וכתב: ומהי התשובה וכו', זאת אומרת אם כך הוא הדבר הוי תשובה, ואם לאו אינה תשובה וכו'. וא"כ יש לשאול אם בלא לימוד המוסר יכול אדם להגיע לתשובה כזו? — ודאי לא! בשום ענין ואופן לא! והאיך יקוה אדם — שאינו לומד מוסר — לשוב מעבירותיו אשר בידו? !

וראה באור ישראל סימן ט' שכתב וז"ל: אמרו רז"ל הכל ביד"ש חוץ מיראת שמים, שהיא תלויה בדעת ורשות האדם לקנותה, כמא"כ ועתה ישראל מה ד'

משפט. ויש להתבונן היטב איזה תאר ושבח הוא על הקב"ה שאינו עושה עולה? ויצויר אם יבוא אחד ויציע שידוך למי שהוא, ויבקשו ממנו שיגיד איזו מעלות על המדובר, ויענה שהוא לא עושה עוולות, אינו גונב ולא מכה שום איש, היתכן שימנו כל זה למעלות? ולכן מובן שאי אפשר לפרש פסוק זה כפשוטו, ותימה רבה יש בדבר מהו השבח על הקב"ה שאינו עושה עוולה?

אכן לכשנענין היטב נראה לפרש דהנה ב"ד של מטה שפוסקים את הדין אפשר מאד שגורמים שנעשה ע"י פסק זה עוולה, כלומר: אחד שנתחייב מיתה בב"ד כדת וכדין בעדים ובהתראה וממיתים אותו, אמת כי לגבי דידו לא נעשה שום עוולה, כי ראוי ה' לגזר דינו, אבל הרי השאיר אשה אלמנה וילדים יתומים שאין להם כעת תומך ומפרנסם וכו' וכו'. והם הרי לא חטאו ואינם ראויים לעונש כזה שישארו כצאן בלי רועה וכו' וכו', אבל ב"ד אין להם שום ברירה אחרת, הם מחוייבים לעשות אתו את הדין אע"פ שע"ז נעשה עוולה לבני משפחתו.

כ"ז בדיני אדם, אבל בדין שמים אינו כן, אם אדם נתחייב בדין שמים עונש מיתה ח"ו על חטאיו, או יסורים או גלות וכדומה, כביכול מסתכל הקב"ה על סביביו של אדם זה על משפחתו על חביריו וידידיו שיהי' להם צער כשיבוא זה על ענשו, ואם להם אינו מגיע הצער הזה, הרי הוא ניצול בזכותם. כמ"כ אם הוא אדם עשיר ומפרנס עניים ואם יענש יאבדו העניים פרנסתם ע"י, הרי הוא ניצול על ידם, רק אם גם העניים ההם ראויים לעונש זה שיאבדו פרנסתם.

וזוהי הפירוש "א"ל אמונה ואין עוול" שהקב"ה אינו עושה עוול לאחרים שאינם ראויים לעונש, ע"ז שנענש אחד שהוא ראוי לעונש. דאם הם אין מגיע להם שיצטערו, גם הוא נפטר מענשו על ידם. והוא גם מה שמצינו בגמ' (ר"ה י"ח) על האי מתניתין דבר"ה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון, אמר רבב"ח א"ר יוחנן וכולן נסקרין בסקירה אחת. והיינו מה שאמרנו שאמנם כל א"א עובר לפניו ביחידות — כבני מרון — לדון אותו על מעשיו הוא בעצמו, אם לזכות או ח"ו להיפוך, אבל מ"מ נסקרים גם כל העולם בסקירה אחת יחד אתו, כלומר: שמסתכלים בשמים למי מאנשי העולם יפגע ענשו של זה, ואם השני אינו ראוי להצטרף בצעריו לעונשו של זה, פוטרים גם אותו ויוצא זכאי!

מעתה מה טוב הוא לאדם שיש לו ידידים רבים, כי אם יצא עליו גזר דין לא טוב ח"ו, והוא יש לו ידידים אשר יצטערו בצעריו אם יענש, והם אינם ראויים להצער הזה, הרי ינצל בזכותם וכמש"נ.

ושמעתי מהסבא מקעלעם ז"ל שהביא מספר ארחות חיים לרבינו הרא"ש ז"ל שכתב הוי מרבה באוהבים ואל ימנע לפניהן שונא אחד, וביאר הסבא דבריו כמו שאמרנו כי אוהביו הרי יכולים להצילו מצרה, והוא הוא מה שנתבאר למעלה בפסוק "א"ל אמונה ואין עוול" וגו'.